

Independența în misiunile de audit financiar. Cazul băncilor din România

Asist. univ. dr. Gabriela Lidia TĂNASE,
Academia de Studii Economice din București,
Departamentul de Contabilitate și Audit,
email: gabriela.tanase@cig.ase.ro

Prof. univ. dr. Aurelia ȘTEFĂNESCU,
Academia de Studii Economice din București,
Departamentul de Contabilitate și Audit,
email: stefanescu.aura@gmail.com

Rezumat

Pentru ca auditul extern să poată asigura credibilitatea situațiilor financiare, menținerea independenței în cadrul misiunilor de audit este o cerință obligatorie și vitală. În practică, în realizarea misiunilor de audit există o serie de amenințări la adresa independenței, precum serviciile de non-audit, dependența financiară a auditorului de client și familiaritatea dintre client și auditor. Riscul pe care acestea le generează la adresa independenței poate fi diminuat prin politicile de rotație a partenerilor și a firmei de audit. Rotația (voluntară sau impusă, a partenerului sau a firmei de audit) generează, conform literaturii de specialitate, atât avantaje, cât și dezavantaje, practicile și reglementările legale fiind diferite de la o țară la alta. Deși legislația din România nu impune rotația în cadrul misiunilor de audit, autorii consideră că adoptarea acestor practici reprezintă un indiciu asupra menținerii independenței și realizării unui audit de calitate. Pornind de la acest aspect, cercetarea de față urmărește practicile de rotație din cadrul instituțiilor bancare ce activează pe piața din România. Rezultatele relevă faptul că majoritatea băncilor adoptă o politică proprie de rotație a partenerului și a firmei de audit. Prezenta cercetare poate fi utilă deținătorilor de interese din sistemul bancar, precum și organismelor de reglementare din România.

Cuvinte cheie: audit extern; independență; rotația partenerului de audit; rotația firmei de audit; băncile din România

Clasificare JEL: M42, G21

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Tănase, G. L., Ștefănescu, A. (2020), Independence in Financial Audit Engagements. The Case of Romanian Banks, *Audit Financiar*, vol. XVIII, no. 1(157)/2020, pp.113-127, DOI: 10.20869/AUDITF/2020/157/001

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2020/157/001>
Data primirii articolului: 26.07.2019
Data revizuirii: 29.07.2019
Data acceptării: 17.09.2019

Introducere

Pentru ca misiunile de audit financiar să fie eficiente și să ofere o asigurare rezonabilă deținătorilor de interese cu privire la credibilitatea situațiilor financiare, menținerea independenței auditorilor reprezintă un aspect obligatoriu. Importanța independenței auditorilor în realizarea misiunilor de audit este recunoscută la nivelul literaturii de specialitate, care aduce însă în discuție și practicile ce pot afecta independența. Pentru atenuarea riscurilor la adresa independenței, reglementările și practicile de la nivel internațional aduc în discuție rotația în cadrul misiunilor de audit.

Literatura de specialitate prezintă avantajele și dezavantajele rotației atât a partenerului de audit, cât și a auditorului, precum și ale rotației voluntare sau impuse. Deși nu există un consens cu privire la practicile de rotație ce trebuie adoptate în realizarea misiunilor de audit pentru a asigura independența și calitatea auditului, pornind de la literatura de specialitate considerăm că o practică optimă ar trebui să vizeze următoarele aspecte: rotația firmei de audit ar trebui să se realizeze după maxim 10 ani și a partenerului de audit după maxim 5 ani; revenirea unui partener de audit la un client nu trebuie să se realizeze decât după o perioadă de pauză de minim 2 ani; rotația firmei și a partenerului de audit ar trebui reglementată legal; ar trebui impuse reguli care să interzică clientului schimbarea auditorului ca urmare a opiniei de audit pe care acesta a exprimat-o.

Cercetarea noastră urmărește analiza independenței în realizarea misiunilor de audit în cadrul instituțiilor bancare din România, prin analiza politicilor de rotație adoptate. Deși reglementările din România nu includ cerințe specifice privind rotația, considerăm că existența practicilor de rotație atât a partenerului, cât și a firmei de audit reprezintă un indiciu cu privire la menținerea independenței în realizarea misiunilor de audit, independență care contribuie la realizarea unui audit de calitate și care oferă o asigurare în plus deținătorilor de interese. Sistemul bancar a fost ales pentru realizarea cercetării datorită importanței pe care băncile o dețin pe piața din România și categoriei largi de deținători de interese care se bazează pe situațiile financiare publicate de către acestea.

Studiul realizat în prezenta lucrare este împărțit în două secțiuni. Prima parte se axează pe analiza rotației firmelor de audit, în corelație cu opinia de audit emisă,

iar cea de-a doua secțiune are în vedere rotația partenerului de audit în cadrul misiunilor realizate de către aceeași firmă de audit, urmărindu-se de asemenea politica de revenire a unui partener de audit după o anumită perioadă și influența opiniei de audit emise.

Rezultatele demonstrează că, deși reglementările din România nu prezintă reguli referitoare la necesitatea rotației firmei sau partenerului de audit în cadrul misiunilor de audit, peste 50% din băncile ce activează în cadrul sistemului bancar din România implementează o politică proprie de rotație.

Considerăm că rezultatele cercetării vor fi utile deținătorilor de interese din sistemul bancar, care se bazează pe calitatea auditului și independența auditorilor, precum și organismelor de reglementare din România, care pot lua în considerare stabilirea unor reguli care să prevadă rotația partenerilor și a firmelor de audit în vederea asigurării independenței în realizarea misiunilor de audit.

Restul lucrării este structurat astfel: stadiul cunoașterii, metodologia cercetării, rezultatele cercetării și concluzii.

1. Stadiul cunoașterii

Dezvoltarea economică, libera circulație a capitalului, precum și diversificarea categoriilor de deținători de interese din cadrul unei companii reprezintă doar o parte din elementele care accentuează importanța pe care auditul extern o prezintă. Deținătorii de interese, indiferent din categoria din care fac parte (management, acționari, investitori, bănci, angajați etc.), au nevoie de o asigurare rezonabilă că situațiile financiare prezentate de către companie sunt în concordanță cu reglementările legale în vigoare, că respectă principiile contabile general acceptate și că nu reprezintă riscul de denaturări semnificative.

Importanța unei astfel de asigurări crește, dacă luăm în calcul și marile scandaluri financiare care au zguduit încrederea pieței și a deținătorilor de interese și care au contribuit la reformarea practicilor și politicilor de audit. În acest context rolul auditului financiar sau al auditului extern devine extrem de important. Auditul extern este astfel considerat, conform literaturii de specialitate, un mecanism de control, menit să protejeze acționarii și investitorii (Quick & Schmidt, 2018). Rolul auditorilor este de a oferi asigurări în privința corectitudinii și credibilității situațiilor financiare, reducând riscul informațional asociat acestora (Dart, 2011; Lu & Sivaramkrishnan, 2009).

Pentru ca auditul extern să-și poată îndeplini în mod eficient rolul, un element deosebit de important îl reprezintă menținerea independenței. Independența implică raportarea de către auditor a erorilor întâlnite pe parcursul misiunii de audit (Quick & Schmidt, 2018; Dart, 2011). Fără independență, se consideră că auditul nu va detecta sau nu va raporta eventualele erori sau fraude care pot apărea în situațiile financiare. Auditul extern își poate îndeplini funcțiile doar dacă auditorul garantează calitatea auditului, ceea ce implică menținerea independenței (Quick & Schmidt, 2018). Meuwissen & Quick (2019) menționează faptul că protejarea independenței stă la baza credibilității profesiei de audit. Beattie et al. (1999) consideră independența auditorului ca fiind fundamentală pentru menținerea încrederii în situațiile financiare. Altfel spus, dacă independența auditorilor este amenințată, credibilitatea situațiilor financiare va fi pusă în discuție (Dart, 2011). De aceea, Chen et al. (2005) consideră independența ca element central al integrității auditului.

Importanța independenței în realizarea misiunii de audit este recunoscută la nivelul literaturii de specialitate. Conform studiului realizat de către Sarwoko & Agoes (2014) asupra firmelor de contabilitate înregistrate pe piața de capital din Indonezia, independența și specializarea auditorului într-o anumită industrie au un impact semnificativ asupra procedurilor de audit menite să detecteze fraudă, iar toate cele trei variabile au o influență semnificativă asupra calității auditului. Tot în Indonezia, Rahmina & Agoes (2014) demonstrează că independența auditorilor influențează în mod pozitiv calitatea auditului. Astfel, calitatea auditului este strâns legată de independență. Fără independență, calitatea auditului este pusă sub semnul întrebării. În plus, Zhang et al. (2007) consideră, în urma cercetării realizate, că independența auditorilor crește de asemenea probabilitatea detectării slăbiciunilor aferente controlului intern.

Conceptul de independență are în vedere atât independența auditorului, cât și a firmei de audit. Mai mult decât atât, conform literaturii de specialitate, independența auditorului trebuie să fie atât în fapt, cât și în aparență (Sarwoko & Agoes, 2014; Beattie et al., 1999; Ghosh et al., 2009). Independența în fapt se referă la atitudinea mentală a auditorului, care trebuie să fie nepărtinitor, în timp ce independența în aparență se traduce prin opinia sau percepția publică asupra obiectivității auditorului și a lipsei unui conflict de interese dintre auditor și clientul său de audit (Beattie et al., 1999; Ghosh et al., 2009).

Însă, în timp ce literatura de specialitate consideră independența auditorilor ca fiind un element central în realizarea misiunilor de audit, Patel & Psaros (2000) consideră că implementarea unui set unic la nivel global pentru procedurile de audit și conduită profesională este pusă sub semnul întrebării deoarece, conform studiului realizat de către autori, independența auditorilor externi este percepută diferit de studenții din Marea Britanie, Australia, India și Malaezia, în funcție de țara din care aceștia provin. Cercetarea lor relevă faptul că percepțiile asupra independenței sunt asemănătoare pentru țările care au legături economice, politice și culturale. De aceea, considerăm că noțiunea de independență în audit trebuie abordată în funcție de contextul specific al fiecărei țări. Însă, indiferent de context și de posibilitatea adoptării unui set unic de proceduri de audit și reguli de conduită profesională, un singur aspect rămâne constant și anume importanța menținerii independenței în misiunile de audit.

Deși în teorie conceptul de independență este ușor de descris și de înțeles și un element central care asigură sau garantează succesul unei misiuni externe de audit, menținerea independenței în practică este o sarcină dificil de realizat din cauza numeroaselor amenințări cu care auditorul se confruntă în timpul misiunilor sale.

Printre obstacolele care pot amenința menținerea independenței auditorilor se numără, conform literaturii de specialitate, serviciile de non-audit prestate de către firma de audit concomitent cu auditarea situațiilor financiare, familiaritatea care poate apărea între auditori și firma angajatoare ca urmare a unei relații de auditare de lungă durată și dependența economică a firmei de audit față de client (Meuwissen & Quick, 2019; Beattie et al., 1999; Ghosh et al., 2009). Primele două situații consolidează legătura dintre firma de audit și compania auditată, accentuând dependența financiară și punând astfel sub semnul întrebării independența auditorilor.

Dependența financiară a auditorilor față de clienți poate fi percepută ca o problemă care afectează independența acestora. Conform studiului realizat de către Booker (2018), creditorii consideră situațiile financiare ale companiilor cu auditori dependenți financiar mai puțin credibile în comparație cu ale societăților ale căror auditori nu depind financiar de ele. Credibilitatea situațiilor financiare poate fi însă îmbunătățită dacă companiile adoptă voluntar o politică de rotație a firmei de audit.

În ceea ce privește problemele generate de prestarea serviciilor de non-audit, care pot afecta independența auditorilor, acestea au legătură cu: crearea unei situații de dependență financiară a firmei de audit de compania auditată, situație care poate conduce la ignorarea unor erori ca urmare a dorinței firmei de audit de a-și păstra clienții ce-i aduc beneficii financiare; tendința probabilă a auditorilor de a ignora erorile apărute sau generate în urma serviciilor de consultanță oferite; precum și legătura de familiaritate care se creează între auditor și firma auditată (Meuwissen & Quick, 2019).

În literatura de specialitate există numeroase studii care analizează impactul serviciilor de non-audit asupra independenței auditorilor. Experimentul realizat de Meuwissen & Quick (2019) în cazul particular al firmelor cotate din Germania urmărește percepția membrilor comitetului de supraveghere a firmelor (*supervisory board members*) asupra independenței auditorilor în situația în care aceștia prestează, pentru aceeași societate, atât servicii de audit, cât și servicii de non-audit (consultanță fiscală, consultanță privind sistemul informațional financiar și consultanță în domeniul resurselor umane). Rezultatele demonstrează că prestarea de servicii de non-audit generează un impact negativ asupra independenței auditorilor, în special prestarea de servicii de consultanță în domeniul resurselor umane (deși, spre deosebire de primele două, acestea nu sunt interzise de reglementările germane). Și rezultatele studiului realizat de Dart (2011) indică faptul că dependența economică a auditorului față de un client de audit și furnizarea serviciilor de non-audit sunt considerate de către investitorii din Marea Britanie amenințări mai mari la adresa independenței auditorilor decât relația pe termen lung dintre client și auditor. Chen et al. (2005) consideră, de asemenea, în urma studiului realizat în Taiwan, că furnizarea de servicii de non-audit contribuie la reducerea independenței, fiind găsită o relație negativă între durata serviciilor de non-audit și gradul în care clientul este de acord cu opinia auditorilor privind raportarea financiară. În schimb, onorariul pentru serviciile de non-audit nu influențează decizia auditorului atunci când acesta este angajat pe o perioadă mai mare de timp (mai mare de 5 ani).

În schimb, în urma unui studiu de laborator realizat, Reckers & Robinson (2007) consideră că serviciile de non-audit nu compromit independența în fapt a auditorilor. Nici Ghosh et al. (2009) nu găsesc dovezi care să susțină relația dintre independența auditorilor și rata comisionului pentru serviciile de non-audit din total. Mai mult, se pare că firmele sunt tentate să apeleze la

alte companii pentru servicii de non-audit și nu la societatea care realizează auditul. Albring et al. (2014) aduc în discuție furnizarea serviciilor de consultanță fiscală de către auditori și independența acestora. Ei demonstrează prin studiul realizat că probabilitatea ca societățile să apeleze la consultanți fiscali din afara firmelor de audit este asociată în mod pozitiv cu eficiența comitetului de audit și reguli de guvernare corporativă puternice, decizia fiind influențată de modul în care sunt percepute independența auditorilor și calitatea auditului.

Pentru a proteja independența în cazul în care auditorul prestează atât servicii de audit, cât și servicii de non-audit către același client, regulile de auditare europene prevăd interzicerea prestării unor anumite tipuri de servicii de non-audit, aprobarea prestării de servicii de non-audit de către comitetul de audit, precum și limitarea veniturilor ce pot fi obținute din alte servicii în afara celor de audit (Meuwissen & Quick, 2019). Pentru îmbunătățirea independenței auditorilor și *The Securities and Exchange Commission* interzice furnizarea unor anumite servicii de non-audit clienților auditați (Albring et al., 2014).

Considerăm, însă, că și rotația auditorilor ar permite limitarea riscurilor pe care furnizarea de servicii de non-audit le poate genera prin: limitarea posibilității de creare a unor legături de familiaritate cu clientul de audit, limitarea furnizării de servicii de non-audit pe termen lung și limitarea posibilității ca auditorul să evalueze rezultatele serviciilor furnizate.

Referitor la impactul unei relații de lungă durată dintre auditor/firmă de audit și client asupra independenței și calității auditului, păreri sunt împărțite. Conform literaturii de specialitate un angajament de lungă durată în realizarea misiunilor de audit prezintă atât avantaje, cât și dezavantaje.

Printre dezavantajele menținerii unei relații de lungă durată se numără: crearea unui sentiment de familiaritate între auditor și client, ce poate reduce scepticismul profesional al auditorului, care are o încredere mai ridicată în firma auditată; tendința auditorului de a se baza prea mult pe verificările făcute anterior, ceea ce poate conduce la reducerea eforturilor depuse în misiunea de audit etc. (Quick & Schmidt, 2018; Ball et al., 2015).

Pentru a preveni familiaritatea generată de relațiile de lungă durată dintre auditori și clientul de audit și dezavantajele menționate anterior, o soluție apărută în practică o reprezintă rotația. Rotația poate face referire

atât la rotația partenerilor de audit, cât și la rotația firmei de audit și poate fi voluntară sau obligatorie. Conform literaturii de specialitate, avantajele limitării relației dintre auditori și client au în vedere: reducerea dependenței financiare a auditorului de firma auditată; creșterea independenței auditorilor și îmbunătățirea calității auditului; avantajul scepticismului profesional al unui alt auditor și al unei noi perspective asupra elementelor supuse auditului (Quick & Schmidt, 2018; Ball et al., 2015).

Rotația, însă, aplanează avantajele pe care relația de lungă durată dintre auditor și client le poate genera. Conform literaturii de specialitate, o relație de lungă durată contribuie la îmbunătățirea calității auditului pentru că permite auditorului să detecteze mai ușor erorile ca urmare a cunoștințelor și înțelegerii profunde pe care le deține în legătură cu clientul de audit și determină auditorul să investească mai mult în cunoașterea și înțelegerea firmei auditate, limitând în același timp cazurile în care auditorul să fie forțat să renunțe la independență pentru a găsi noi clienți (Quick & Schmidt, 2018; Ball et al., 2015).

Rotația sau schimbarea auditorilor determină creșterea competiției de pe piața de audit, aspect ce poate afecta în sens negativ independența auditorilor, ce pot fi tentați să ofere o opinie de audit favorabilă pentru obținerea unui client de audit (Choi et al., 2015). Mai mult decât atât, obligativitatea rotației auditorilor poate conduce la creșterea costurilor de implementare pentru client și pentru auditor, diminuarea motivației auditorilor de a investi și de a se specializa pe anumite industrii (Catanach & Walker, 1999).

În acest context iau naștere o serie de întrebări. Este utilă sau nu rotația în cadrul misiunilor de audit extern? Poate contribui rotația la îmbunătățirea calității auditului și a gradului de independență, la reducerea dependenței financiare a auditorului de un anumit client, precum și la reducerea efectelor negative pe care furnizarea unor servicii de non-audit le poate genera? Este rotația în cadrul misiunilor de audit răspunsul magic la toate amenințările ce afectează independența? Și în contextul în care rotația este un răspuns la probleme apărute la adresa independenței, se impune rotația firmei sau a auditorului? Rotația trebuie să fie voluntară sau impusă de reglementări legale?

Pentru asigurarea calității auditului, Parlamentul European cere rotația firmei de audit la 10 ani și, prin derogare, la 24 de ani, atunci când este vorba de un

audit realizat în comun, precum și o perioadă de pauză de cel puțin 4 ani până la preluarea aceluiași client (Quick & Schmidt, 2018). Codul de etică IFAC din 2009 pentru profesioniștii contabili și Uniunea Europeană prevăd rotația partenerilor de audit la 7 ani pentru entitățile de interes public (Rahmina & Agoes, 2014; Bandyopadhyay et al., 2014). *Sarbanes Oxley Act* prevede rotația partenerului principal de audit la 5 ani (Kaplan & Mauldin, 2008; Krishnan & Zhang, 2019).

Literatura de specialitate relevă însă rezultate mixte ale politicilor de rotație a auditorului și a firmelor de audit asupra independenței și calității auditului.

Studiul lui Ball et al. (2015) realizat pe firmele listate la bursa se valori din Australia care implementează IFRS urmărește legătura dintre menținerea în funcție atât a partenerului de audit, cât și a firmei de audit și calitatea auditului. Rezultatele studiului indică o relație negativă între durata de menținere a partenerului de audit (pe baza relației dintre partener de audit și reprezentant al clientului) și calitatea auditului, dar o relație pozitivă între menținerea firmei de audit (pe baza relației firmă de audit - firmă client) și calitatea auditului. Conform opiniei autorilor, acest aspect indică beneficii pentru rotație partenerului de audit și nu firmei care realizează serviciul de audit.

Și Kaplan & Mauldin (2008) analizează percepția investitorilor non-profesioniști asupra independenței în cazul rotației partenerilor de audit și a firmei de audit. Rezultatele nu indică o percepție diferită asupra independenței indiferent dacă rotația presupune schimbarea partenerului de audit sau a firmei de audit, dar încrederea în independență este mai ridicată în situația în care Comitetul de Audit este puternic. Astfel, autorii pledează pentru rotația partenerului de audit și nu a firmei de audit.

Rezultatele studiului realizat de Krishnan & Zhang (2019) indică de asemenea faptul că rotația partenerului de audit determină schimbări asupra modului în care investitorii percep calitatea auditului. Astfel, schimbarea partenerului de audit determină scăderea costului capitalului propriu, îmbunătățește fluxul informațional oferit de câștiguri (*earnings informativeness*), iar investitorii pe termen scurt (*short sellers*) consideră informațiile referitoare la câștiguri ca având o calitate superioară după rotația partenerului de audit, riscul de audit fiind astfel redus ca urmare a rotației. Autorii atrag însă atenția asupra faptului că, în cadrul firmelor complexe, unde procesul de învățare este de lungă

durată, schimbarea partenerului de audit influențează în mod nefavorabil calitatea auditului.

Urmărind rotația obligatorie a auditorilor parteneri din China o dată la cinci ani, studiul realizat de către Bandyopadhyay et al. (2014) indică faptul că, în primii trei ani după rotație, calitatea auditului este îmbunătățită. O analiză detaliată relevă faptul că îmbunătățirea este prezentă în acele provincii din China unde reglementările legale sunt slab dezvoltate și concentrația pieței de audit este scăzută (o competiție ridicată pe piața de audit). În celelalte cazuri, rotația partenerului de audit nu influențează calitatea auditului, unde aceasta era deja ridicată. Astfel, autorii consideră că eficiența rotației partenerului de audit depinde în mare parte și de structura pieței de audit.

Un alt aspect ce trebuie avut în vedere atunci când vorbim de rotația partenerilor de audit se referă la perioada de timp necesară după care un auditor poate reveni la un client auditat anterior în calitate de partener principal de audit. Firth et al. (2012) constată, pe cazul particular al Chinei, că perioada în care un partener de audit poate reveni la un client este de doi ani. Concluziile la care autorii ajung indică faptul că partenerii care revin la o companie au tendința de a trata clientul într-o manieră mai favorabilă și consideră că impunerea unei perioade mai mari de timp pentru revenirea unui auditor la un client auditat anterior este mai benefică pentru calitatea auditului.

Și rotația firmelor de audit este supusă analizei în cadrul literaturii de specialitate. Arel et al. (2006) aduce în prim plan un efect benefic al rotației firmei de audit. Astfel, studiul lor experimental dezvăluie faptul că probabilitatea modificării raportului de audit pentru a reflecta realitatea și abaterile de la principiile contabile general acceptate este mai ridicată în cazul în care auditorii se așteaptă la rotație. Autorii consideră că independența firmei de audit crește astfel, în condițiile în care se poate vorbi de rotație. Daniels & Booker (2011) realizează un studiu privind opinia ofițerilor de credit asupra impactului rotației firmei de audit asupra independenței auditorului și a calității auditului. Rezultatele demonstrează că atunci când companiile adoptă o politică de rotație a firmei de audit crește încrederea în independența auditorilor. Cu toate acestea, lungimea mandatului de audit nu influențează opinia privind independența.

Quick & Schmidt (2018) analizează impactul pe care rotația firmei de audit, menținerea auditorilor și auditul comun îl au asupra independenței auditorilor și a calității

auditului, analizând punctul de vedere al directorilor de bănci și investitorilor din Germania. Rezultatele demonstrează că independența auditorilor este negativ influențată doar de auditul realizat în comun, precum și de legătura dintre rotația firmei de audit și auditul în comun. În schimb calitatea auditului este afectată în mod negativ de un ciclu de rotație de 24 de ani, comparativ cu un ciclu de rotație de 10 ani și de interacțiunea dintre un ciclu de rotație de 24 de ani și menținerea auditorului.

Impunerea schimbării auditorului de către reglementările legale poate genera beneficii. Astfel, Wang & Tuttle (2009) consideră, în urma studiului realizat, că rotația obligatorie a firmelor de audit îi determină pe aceștia să adopte strategii de negociere mai puțin cooperante cu potențialii clienți și să-și impună preferințele. Putem spune că, în această situație, influența clientului asupra auditorului și riscul de a fi afectată independența se diminuează. Studiul realizat de Corbella et al. (2015), în cazul particular al firmelor din Italia, unde rotația firmei de audit este obligatorie, dezvăluie faptul că rotația companiei îmbunătățește calitatea auditului în cazul în care acesta este realizat de firme de audit ce nu fac parte din categoria Big 4 și determină o scădere a onorariilor plătite auditorilor din cadrul companiilor Big 4.

Choi et al. (2015) analizează efectul schimbării auditorului asupra lichidității acțiunilor (stock liquidity). Ei iau în considerare cazul particular al Coreei de Sud, unde auditorul este numit de către Comisia de Valori Mobiliare pentru anumite firme considerate riscante. Astfel, în acest caz, schimbarea auditorului extern este impusă, nu voluntară, ceea ce diminuează riscul de manipulare a auditorului din partea companiei. Studiul lor compară impactul pe care schimbarea voluntară sau impusă a auditorului o generează asupra pieței prin referire la lichiditatea acțiunilor. Rezultatele cercetării indică faptul că societățile care au schimbat auditorul au o lichiditate mai mică, comparativ cu cele care nu au făcut acest lucru, efectul fiind mai puternic pentru firmele care trec la un auditor ce nu face parte din categoria Big 4. Impactul negativ este diminuat atunci când schimbarea este impusă. Mai mult, diferențele asupra lichidității sunt nesemnificative în cazul comparativ al societăților care nu schimbă auditorul și cele care au o schimbare impusă de către organismele de reglementare. În plus, se constată că impactul negativ al schimbării voluntare a auditorului este diminuat în cazul în care există un procent ridicat al proprietarilor străini (*foreign ownership*) în cadrul companiei. Casterella & Johnsto (2013) abordează de asemenea problematica eficienței rotației impuse sau obligatorii a firmei de audit,

analizând studiile publicate anterior. În opinia autorilor, rezultatele asupra eficienței schimbării obligatorii depind de datele folosite în cercetările analizate, respectiv o rotație voluntară sau obligatorie. Întrebarea de bază este dacă efectele schimbării voluntare vor fi aceleași și în cazul în care schimbarea firmei de audit va fi impusă.

Rotația în cadrul misiunilor de audit poate fi însă folosită și în alte scopuri decât pentru asigurarea independenței și calității auditului. Heliodoro et al. (2016) aduc în discuție un subiect extrem de important și anume legătura dintre opinia de audit și schimbarea auditorului. Această conexiune nu poate fi ignorată, deoarece atrage un sistem de alarmă asupra independenței și obiectivității auditorului. Astfel, dacă firma de audit resimte presiunea financiară ce provine din amenințarea clientului de a schimba furnizorul serviciilor de audit, pot apărea situații în care opinia de audit este schimbată în favoarea clientului sau în acord cu cerințele acestuia. Acest aspect afectează independența auditorilor și pune sub semnul întrebării calitatea auditului și credibilitatea situațiilor financiare. Studiul realizat de Heliodoro et al. (2016) asupra firmelor cotate pe piața financiară din Portugalia arată o legătură între raportul de audit și schimbarea auditorilor, pentru opiniile legate de active și altele, dar nu și pentru cele referitoare la capital și datorii. Autorii atrag atenția asupra faptului că societățile pot recurge la schimbarea intenționată a auditorului, pentru a evita prezentarea unei imagini nefavorabile asupra companiei în fața utilizatorilor situațiilor financiare.

Studiul realizat de către Salleh & Jasmani (2014) asupra companiilor din Malaezia, unde rotația firmei de audit este voluntară, iar rotația auditorului este obligatorie, indică faptul că opinia de audit nu influențează rotația partenerului, ci mai degrabă rotația firmei de audit.

Acest aspect atrage atenția asupra unei alte probleme ce poate apărea în practică. Cât de reglementată trebuie să fie schimbarea auditorului pentru a permite pieței să reacționeze la modificarea auditorului? Ferguson et al. (2018) discută acest aspect în lucrarea lor. Dacă anunțul privind schimbarea auditorului este reglementat și depinde de organismele care guvernează bursa de valori (așa cum este cazul Australiei, unde este necesară aprobarea *Australian Securities and Investments Commission* pentru informarea publică asupra schimbării auditorului și implică anumite constrângeri), există avantaje referitoare la uniformitatea diseminării informației și aprobarea doar a modificărilor

justificate. În schimb, dacă organismele de reglementare dețin un rol limitat, informația privind schimbarea auditorului este furnizată utilizatorilor mai repede, crescând astfel utilitatea acesteia, dar lăsând în același timp loc pentru schimbări ale auditorilor din motive oportunistice. Conform studiului realizat de Ferguson et al. (2018) asupra reacției pieței la anunțul schimbării auditorului, pe cazul particular al companiilor listate la bursa de valori a Australiei, care trece de la o reglementare accentuată, la reguli mai flexibile în privința înlocuirii auditorului, se poate observa o lipsă a dovezilor privind reacția pieței la anunțul companiilor privind schimbarea auditorului în situația în care acesta este reglementat și o reacție a pieței ca răspuns la calitatea auditului atunci când schimbarea implică firme de audit din categoria Big 4.

Observăm astfel că, deși opiniile privind importanța independenței sunt consecvente în literatura de specialitate, părerile privind rotația în cadrul misiunilor de audit prezintă variații semnificative.

2. Metodologia cercetării

Analiza literaturii de specialitate relevă trei aspecte importante. Primul se referă la importanța auditului extern pentru asigurarea credibilității situațiilor financiare. Cel de-al doilea are în vedere importanța independenței în realizarea misiunilor de audit, iar cel din urmă aspect evidențiază dificultatea stabilirii unor reguli generale în privința rotației în cadrul misiunilor de audit.

În România nu există reglementări care să prevadă rotația firmei sau a partenerului de audit la anumite perioade de timp. De aceea, considerăm (în opinie proprie), pornind de la practicile întâlnite în literatura de specialitate și beneficiile generate de către acestea, că: rotația partenerului de audit după 5 ani și a firmei de audit după 10 ani poate genera beneficii pentru independența și calitatea auditului; pentru a susține independența auditorilor și a limita dependența financiară a acestora de către clientul auditat, rotația trebuie să fie obligatorie, prin includerea în reglementările legale; rotația voluntară a auditorului trebuie justificată de către clientul de audit pentru a evita modificările oportunistice sau încercările de influențare a opiniei auditorului; un partener de audit nu are voie să revină la un client auditat anterior decât după o perioadă de cel puțin 2 ani de pauză.

Prezenta cercetare urmărește analiza independenței în cadrul sistemului bancar din România, prin evaluarea rotației voluntare a firmei de audit și a auditorului în cadrul misiunilor de audit anuale. Pornind de la concluziile obținute în urma analizei literaturii de specialitate, vom urmări, pentru toate băncile ce activează pe piața din România, schimbarea auditorului după cel mult 5 ani și a firmei de audit după cel mult 10 ani. Vom analiza, de asemenea, și perioada de timp în care un partener de audit poate reveni la un client de audit (pe care o considerăm a fi, în mod ideal, nu mai mică de doi ani). Considerăm că adoptarea voluntară a unei politici de rotație a partenerului de audit și/sau a firmei de audit poate indica preocuparea firmei pentru menținerea independenței în cadrul misiunilor de audit.

Alte două aspecte care vor fi urmărite în cadrul cercetării realizate au în vedere țara de origine a băncilor și opinia de audit. Scopul acestei analize este de a urmări dacă schimbarea partenerului sau a firmei de audit apare după emiterea unei opinii nefavorabile și de a vedea dacă țara de origine (unde rotația poate fi reglementată legal) influențează sau nu politicile de rotație adoptate.

Pentru realizarea obiectivelor menționate, lista băncilor ce activează în România a fost obținută de pe site-ul Băncii Naționale a României (<https://www.cursbnr.ro/lista-banci>) și actualizată și completată cu informațiile disponibile în mediul virtual. Astfel, în final a fost obținută o listă cu 29 de bănci care activează în prezent în cadrul sistemului bancar din România. Dintre acestea, 5 sunt din România, 4 sunt din Grecia, câte 3 sunt din Austria, Franța, Italia și Olanda și câte una din Belgia, Germania, Marea Britanie, Israel, Polonia, Statele Unite ale Americii, Turcia și Ungaria.

Pentru cele 29 de bănci din România au fost analizate, acolo unde au fost disponibile, rapoartele de audit din 12 ani consecutivi, respectiv pentru perioada 2007-2018, urmărindu-se cele trei aspecte menționate referitoare la rotația în cadrul misiunilor de audit (firma de audit, partenerul de audit, revenirea unui partener de audit), precum și opinia de audit emisă. Colectarea, analiza și prelucrarea datelor a fost realizată manual. Pentru început au fost cercetate site-urile oficiale ale băncilor și căutate rapoartele de audit pentru situațiile financiare individuale sau consolidate. Informațiile care nu au fost disponibile pe site-ul oficial al băncilor au fost completate, acolo unde a fost posibil, cu date colectate manual, disponibile în mediul online.

Din cele 29 de bănci supuse analizei au fost urmărite inițial pentru realizarea cercetării acelea pentru care

poate fi confirmată politica de rotație a firmei după maxim 10 ani și apoi băncile pentru care poate fi confirmată politica de rotație a partenerului de audit responsabil de misiunea de audit din cadrul aceiași firme după maxim 5 ani. Ulterior, din cauza numărului scăzut de observații, în cadrul cercetării realizate au fost menționate și analizate de asemenea și instituțiile bancare care prezintă indicii ale rotației, dar pentru care perioada după care schimbarea (firmei sau a partenerului de audit) are loc nu poate fi determinată.

Doar 4 bănci din cele 29 de instituții bancare care activează pe piața din România (13,79%) prezintă date despre firma de audit care să permită verificarea rotației firmei de audit după o perioadă de maxim 10 ani. Alte 13 din cele 29 de bănci (44,83%) prezintă indicii ale rotației firmei de audit (există o schimbare evidentă a firmei de audit), fără a putea fi determinată însă perioada de timp după care rotația are loc. Pentru 5 bănci (17,24%) nu există date suficiente care să confirme sau infirme existența rotației firmei care realizează misiunea de audit, iar pentru restul de 7 instituții bancare (24,14%) nu au putut fi colectate datele necesare realizării unei analize.

În ceea ce privește posibilitatea cercetării rotației partenerului de audit, din cele 29 de bănci, 8 (27,59%) realizează o schimbare a partenerului principal de audit după o perioadă de cel mult 5 ani consecutivi, 7 din ele (24,14%) prezintă indicii de rotație a partenerului de audit, însă lipsa datelor disponibile pentru anii anteriori și următorii fac imposibilă estimarea reală a perioadei de rotație a partenerului de audit, 5 bănci (17,24%) mențin un partener de audit în funcție pe o perioadă mai mare de 5 ani consecutivi, iar pentru 2 din instituțiile bancare analizate (6,90%) nu este posibilă nici confirmarea nici infirmarea existenței unei schimbări a partenerului de audit. Pentru restul de 7 instituții bancare (24,14%) nu au putut fi colectate datele necesare realizării unei analize.

Menționăm că pentru 6 din cele 29 de bănci nu au fost găsite rapoartele de audit pe site-ul oficial al băncilor sau în mediul online și pentru o bancă a fost găsit doar un raport de audit (aproximativ 7 bănci sau 24,14% din totalul băncilor fără informații publicate privind raportul de audit).

Un alt aspect important, ce trebuie menționat, este faptul că toate rapoartele de audit analizate, pentru toate băncile și perioadele supuse analizei, au fost întocmite de una din companiile de audit din cadrul Big 4: KPMG, Ernst & Young, Deloitte sau PricewaterhouseCoopers.

Din totalitatea rapoartelor de audit analizate (184 de rapoarte de audit), doar 5 au prezentat o opinie cu rezerve și doar 1 raport de audit a prezentat imposibilitatea exprimării unei opinii.

Pentru a evita identificarea băncilor supuse verificării în prezenta cercetare, acestea au fost incluse în studiu într-o ordine aleatoare, iar mențiunile referitoare la acestea vor fi realizate pe baza unor numere atribuite fiecărei bănci.

3. Rezultatele cercetării

Prima analiză din prezentul studiu vizează rotația firmelor de audit, în corelație cu opinia de audit emisă. Din cele 29 de instituții ce activează în sistemul bancar din România, doar pentru 4 dintre acestea (13,79%) poate fi confirmată rotația firmei de audit pe o perioadă mai mică de 10 ani. Menționăm că din cele 4 bănci, doar 2 prezintă date referitoare la procesul de audit pe o perioadă mai mare de 11 ani consecutivi.

Banca nr. 1 supusă analizei prezintă informații pentru 11 ani consecutivi. Instituția este auditată pentru început de către EY apoi, timp de 8 ani consecutivi, auditorul este KPMG, după care se realizează din nou o rotație a firmei de audit către Deloitte. Se poate observa că perioada de menținere a auditorului este mai mică decât limita maximă de 10 ani, rotația firmei de audit realizându-se după o perioadă de doar 8 ani. Acest aspect susține ideea de menținere a independenței, mai ales în contextul în care, în situația modificării firmelor de audit, opiniile au fost fără rezerve.

În cazul *Băncii nr. 3*, datele disponibile se întind pe întreaga perioadă supusă analizei, respectiv 12 ani. Rotația firmei de audit se realizează în primă instanță de la compania EY la Deloitte. Auditorul Deloitte este menținut în funcție timp 5 ani, după care are loc o nouă rotație, înapoi la firma de audit EY. Și în această situație, rotația are loc la o perioadă mai mică de 10 ani, crescând încrederea în independența firmei de audit. O altă observație importantă care reiese din analiza noastră este că nici în acest caz schimbarea nu a fost influențată de opinia de audit.

Pentru *Banca nr. 11* au fost găsite date disponibile doar pentru 9 ani consecutivi. Cu toate acestea, o analiză a rotației firmei de audit este posibilă. Banca schimbă firma de audit KPMG cu firma de audit Deloitte, pe care o menține în funcție timp de 6 ani, după care realizează o nouă rotație la KPMG. Rotația firmei de audit, realizată

pe o perioadă mai mică decât limita de 10 ani considerată optimă pentru asigurarea independenței, nu este influențată de opiniile de audit emise de către societățile de audit.

Banca nr. 16, deși dispune de date pentru doar 7 ani consecutivi, prezintă cea mai intensă rotație a firmei de audit. Astfel, aceasta face trecerea de la EY la KPMG, care devine auditor în cadrul instituției pentru doar 2 ani, după care se realizează o nouă rotație către firma Deloitte, menținută în funcție pentru 2 ani, fiind urmată apoi de către PwC. În cazul în care rotația firmei de audit poate fi observată la 2 ani, menținerea independenței poate fi confirmată. O observație ce trebuie menționată are în vedere faptul că, după un raport de audit încheiat cu imposibilitatea exprimării unei opinii, are loc o rotație a firmei de audit, însă, în contextul în care instituția bancară respectivă pare să urmărească o politică de rotație de 2 ani în cazul firmei de audit, nu considerăm acest aspect ca fiind un semnal de alarmă asupra independenței auditului sau schimbării oportunistice a firmei de audit.

Alte 13 bănci (44,83%) prezintă indicii privind rotația firmei de audit, fără a putea însă determina durata după care are loc rotația din cauza lipsei informațiilor necesare din perioadele anterioare și ulterioare anilor analizați. Fiind însă evidentă o rotație a firmei de audit, considerăm acest aspect o dovadă a preocupării pentru menținerea independenței. Menționăm că din cele 13 bănci, 2 prezintă date pe o perioadă mai mare de 11 ani.

Banca nr. 2 oferă informații privind societatea de audit pe 12 ani. În primii 10 ani auditul a fost realizat de către EY, iar în ultimii 2 ani de către PwC. Deși este evidentă o rotație a firmei de audit, care nu este influențată de opinia de audit (pentru toți anii de referință opinia este fără rezerve), durata după care rotația are loc nu poate fi identificată. Auditorul EY ar fi putut fi menținut în funcție și în perioada precedentă analizei realizate (înainte de 2007), ceea ce ar însemna că rotația a avut loc după o perioadă mai mare de 10 ani. Pentru *Banca nr. 5* au fost colectate informații referitoare la misiunea de audit pentru doar 8 ani consecutivi. În cadrul anilor analizați, instituția este auditată timp de 2 ani consecutivi de către KPMG (nu deținem informații privind firma de audit din perioada precedentă) și apoi de către Deloitte timp de 6 ani. *Banca nr. 6* prezintă informații privind misiunile de audit pe 10 ani consecutivi, putându-se observa o rotație de la EY (4 ani) la KPMG (6 ani). *Banca nr. 7*, pentru care sunt disponibile date pe 9 ani consecutivi,

realizează o rotație de la firma de audit Deloitte (7 ani) la PwC (2 ani). În cazul *Băncii nr. 8*, în care numărul anilor consecutivi disponibili pentru analiză este de 4, rotația are loc de la KPMG (1 an) la PwC (3 ani). *Banca nr. 9* are date disponibile pentru 6 ani consecutivi, rotația realizându-se de la PwC la KPMG (4 ani). Pentru *Banca nr. 10*, datele din ultimii 4 ani consecutivi relevă o trecere de la KPMG la EY (2 ani). În cazul *Băncii nr. 12*, datele disponibile pentru 4 ani consecutivi indică o schimbare a auditorului de la Deloitte (3 ani) la KPMG. *Banca nr. 13*, cu date disponibile pentru 5 ani consecutivi, realizează o rotație a firmei de audit de la PwC (4 ani) la Deloitte (1 an). *Banca nr. 14* trece de la KPMG (2 ani) la PwC (5 ani), iar *Banca nr. 15* – de la KPMG (4 ani) la PwC (2 ani). Pentru *Banca nr. 4*, deși prezintă date pe 12 ani, nu se poate confirma decât realizarea unei rotații a firmei de audit, fără a putea să verificăm dacă aceasta a avut loc după 10 ani consecutivi. Instituția bancară a fost auditată în primii 5 ani de către KPMG și apoi de către EY în următorii 7 ani.

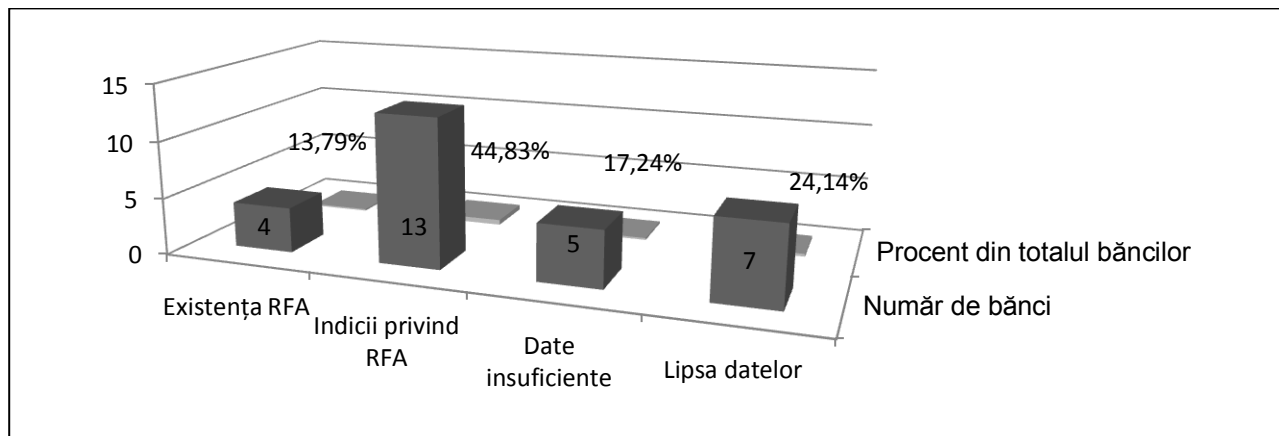
Opiniile de audit exprimate în cei 12 ani asupra situațiilor financiare au fost fără rezerve. *Banca nr. 17* realizează și ea o rotație a firmei de audit de la EY (4 ani) la KPMG (6 ani).

În nici unul dintre aceste cazuri nu există indicii care să susțină faptul că rotația firmei de audit a fost influențată de opinia de audit emisă. Mai mult decât atât, în cazul *Băncii nr. 9*, schimbarea auditorului face o trecere de la o opinie fără rezerve la o opinie de audit cu rezerve.

Pentru restul băncilor care prezintă date (5 instituții bancare, respectiv băncile 18, 19, 20, 21, 22), informațiile găsite nu au fost suficiente pentru a confirma sau infirma rotația firmei de audit după o perioadă de maxim 10 ani sau chiar existența unei rotații (ex: date disponibile doar pe o perioadă de 3 sau 9 ani consecutivi în care auditul este realizat de către aceeași firmă de audit).

Rezultatele studiului sunt prezentate schematic în cadrul *Figurii nr. 1*.

Figura nr. 1. Rotația firmelor de audit (RFA) în cadrul băncilor din România

Sursa: Proiecția autorilor

Rezultatele cercetării susțin faptul că, în cadrul sistemului bancar din România, rotația firmelor de audit este prezentă (la 17 bănci analizate pentru care au putut fi colectate date din cele 29 existente, aproximativ 58,62%) și nu este influențată de către opinia de audit emisă. Aceste aspecte prezintă indicii care susțin independența firmelor de audit care realizează misiuni de audit pentru instituțiile bancare din România.

A doua analiză realizată are în vedere rotația partenerului de audit în cadrul misiunilor realizate de către aceeași firmă de audit, urmărindu-se de asemenea politica de revenire a unui partener de audit după o anumită perioadă și influența opiniei de audit emise.

Din cele 29 de instituții prezente în sistemul bancar din România, doar 8 dintre acestea (27,59%) realizează o schimbare a partenerului principal de audit după o perioadă de cel mult 5 ani consecutivi.

Banca nr. 1 este auditată în ultimii 2 ani de către aceeași firmă de audit, în fiecare din cei 2 ani având un partener de audit diferit. Modificarea partenerului nu a fost realizată ca urmare a opiniei de audit emise și din informațiile disponibile nu este vorba de o revenire a partenerilor pe o perioadă mai scurtă de 9 ani, perioadă în care auditul a fost realizat de către alte firme de audit. *Banca nr 5* prezintă, în cei 6 ani consecutivi de audit realizat de către aceeași companie, o schimbare a partenerului de audit după 5 ani. În cazul *Băncii nr. 3* se observă că în cadrul celor 5 ani de audit consecutiv realizat de către aceeași companie, un partener de audit este menținut în funcție maxim 4 ani. Pentru *Banca nr. 9*, în ultimii 4 ani auditați de aceeași firmă de audit există 2 parteneri de audit menținuți în funcție pe 1 an, respectiv 3 ani. Schimbarea are loc, deci, după o perioadă mai mică de un an. Schimbarea intervine însă după exprimarea unei opinii cu rezerve, ceea ce poate indica o presiune exercitată de client asupra firmei de audit. Considerăm însă că această ipoteză nu este valabilă în acest caz, următorul raport emis de alt partener de audit fiind exprimat tot cu rezerve. *Banca nr. 11*, în cei 5 ani consecutivi analizați, menține un partener de audit în funcție timp de 4 ani, până când firma de audit este schimbată. Pentru *Banca nr. 13*, în ultimii 4 ani consecutivi auditați de către aceeași firmă de audit există 3 parteneri diferiți, din care ultimii doi (până la schimbarea firmei de audit) au fost menținuți în funcție 2 ani, respectiv un an. Pentru *Banca nr. 14*, după schimbarea firmei de audit, în următorii 5 ani pot fi identificați 2 parteneri diferiți de audit, primul fiind menținut în funcție timp de 2 ani. Și pentru *Banca nr. 15*, în ultimii 4 ani consecutivi până la schimbarea firmei de audit sunt identificați 2 auditori, ultimul având un mandat de 2 ani. Pentru toate băncile analizate se observă faptul că modificările nu sunt influențate de opinia de audit emisă și nu se poate vorbi nici de revenirea în funcție a unui partener după o perioadă mai mică de 2 ani (acolo unde informațiile disponibile au permis analizarea acestui aspect).

Din cele 29 de bănci analizate, rotația partenerului de audit este prezentă și la 7 dintre acestea (24,14%), însă lipsa datelor disponibile pentru anii precedenți și următorii fac imposibilă estimarea reală a perioadei de rotație a partenerului de audit.

Pentru *Banca nr. 18* se observă o rotație a partenerului de audit în cei doi ani consecutivi supuși analizei pentru care dispunem de informații. Este însă imposibil de

determinat perioada de timp pe care partenerul anterior de audit a rămas în funcție, însă nu credem că poate fi vorba de o revenire a unui partener la același client pe o perioadă mai mică de 2 ani. Putem menționa că modificarea nu este influențată de opinia de audit emisă. Aceeași situație este întâlnită și în cazul altor bănci. Astfel, în cazul *Băncii nr 8*, în doar 6 ani consecutivi disponibili pentru analiză, se observă o schimbare a partenerului de audit, ultimul fiind menținut pe 5 ani. Nu există însă date disponibile ulterior, pentru a putea analiza dacă partenerul de audit este menținut în funcție și în cel de-al 6-lea an consecutiv. Pentru *Banca nr 19* se observă de asemenea o schimbare a auditorului în cei 8 ani analizați, însă lipsa informațiilor pentru perioadele anterioare și următoare nu permit verificarea ipotezei conform căreia schimbarea se realizează după maxim 5 ani. Același lucru este valabil și în cazul *Băncii nr. 20* (analiza fiind realizată pe 4 ani, în care există 2 parteneri diferiți), *Băncii nr. 10* (2 ani consecutivi, cu 2 auditori diferiți), *Băncii nr 21* (3 ani consecutivi, cu 2 auditori diferiți), *Băncii nr. 22* (o firmă de audit este menținută în funcție 5 ani, timp în care există 2 parteneri de audit diferiți). Pentru toate băncile analizate se observă faptul că modificările nu sunt influențate de opinia de audit emisă și nu se poate vorbi nici de revenirea în funcție a unui partener după o perioadă mai mică de 2 ani (acolo unde informațiile disponibile au permis analizarea acestui aspect).

Pentru 5 bănci din cele analizate (17,24%) se constată că un partener de audit este menținut în funcție pe o perioadă mai mare de 5 ani consecutivi.

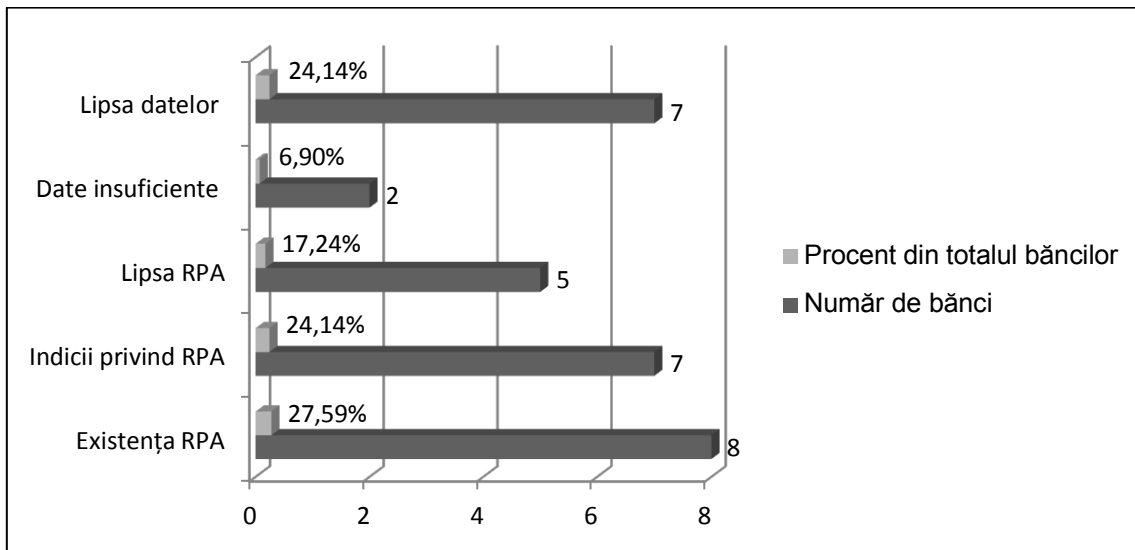
Pentru *Banca nr. 2*, în cei 9 ani de audit consecutiv realizat de către o firmă de audit se observă că un partener este menținut în realizarea misiunilor de audit pe o perioadă mai mare de 5 ani, respectiv pe 7 ani consecutivi. Când schimbarea partenerului are loc, opinia de audit nu pare să fie un factor de influență. Menționăm de asemenea că partenerul nou de audit este diferit de cei din ultimii 8 ani, nefiind nici în acest caz vorba de revenirea în funcție a unui partener. În cazul *Băncii nr. 6*, în ultimii 6 ani consecutivi analizați partenerul de audit nu a fost schimbat. *Banca nr. 7* menține în funcție, de la aceeași firmă de audit, un partener de audit pe o perioadă de 6 ani consecutivi. Același lucru poate fi observat și în cadrul *Băncii nr. 4*, unde partenerul de audit are un mandat de 7 ani consecutivi, și în cazul *Băncii nr. 17*, unde un partener este menținut în funcție timp de 6 ani neîntreruși.

Pentru 2 instituții bancare din cele 29 (6,90%) nu este posibilă nici confirmarea nici infirmarea existenței unei schimbări a partenerului de audit. Printre acestea se numără *Banca nr. 12* (pentru care există date de la aceeași firmă de audit doar pe 3 ani consecutivi, în care auditul este realizat de către

aceiași partener) și *Banca nr. 16* (2 firme de audit sunt menținute în funcție câte 2 ani, timp în care partenerul de audit nu se schimbă).

Rezultatele studiului sunt prezentate schematic în *Figura nr. 2*.

Figura nr. 2. Rotația partenerilor de audit (RPA) în cadrul băncilor din România

Sursa: Proiecția autorilor

Rezultatele cercetării susțin faptul că în cadrul sistemului bancar din România, rotația partenerilor de audit este prezentă (la 15 bănci analizate pentru care au putut fi colectate date din cele 29 existente, aproximativ 51,72%) și nu este influențată de către opinia de audit emisă. Mai mult decât atât, perioada la care un partener de audit revine la un client este, acolo unde datele permit realizarea acestei analize, mai mare de 2 ani. Aceste aspecte prezintă indicii care susțin independența firmelor de audit și a auditorilor care realizează misiuni de audit pentru instituțiile bancare din România.

În ceea ce privește țara de origine a băncilor, nu există indicii care să susțină legătura dintre o anumită țară și practicile de rotație a firmei sau a partenerului de audit.

Concluzii

Auditul extern reprezintă un mecanism de control și asigurare, care oferă deținătorilor de interese o

asigurare rezonabilă că situațiile financiare sunt conforme cu realitatea și întocmite în concordanță cu principiile contabile general acceptate. Pentru ca auditul financiar să-și poată îndeplini rolul extrem de important, independența auditorului și a firmei de audit este un element fundamental ce nu trebuie să lipsească sau să fie compromis. Literatura de specialitate recunoaște importanța independenței în realizarea misiunii de audit, fără a exista studii contradictorii în privința rolului acesteia. În schimb, studiile internaționale atrag atenția asupra elementelor ce pot reprezenta amenințări la adresa independenței auditorilor și care se întâlnesc des în practică, în realizarea misiunilor de audit. Printre aceste amenințări se numără prestarea concomitent cu serviciile de audit a unor servicii de non-audit aprobate de reglementările în vigoare, crearea unei legături de familiaritate între auditor și client, ca urmare a unei relații de colaborare de lungă durată, crearea unei dependențe financiare a firmei de audit de către client ce poate conduce la exercitarea de către acesta din urmă a unei

influențe asupra rezultatelor misiunii de audit etc. Deși rezultatele privind impactul acestor amenințări asupra independenței auditorilor pot fi contradictorii, riscul există și nu trebuie ignorat.

O metodă prin care independența poate fi protejată și riscurile și amenințările la adresa acesteia pot fi diminuate o reprezintă rotația în cadrul misiunilor de audit. Și în acest caz, studiile de specialitate relevă opinii diferite în legătură cu avantajele și dezavantajele pe care rotația le poate genera. În primul rând, ca urmare a cunoștințelor acumulate asupra unui client sau specializării auditorului într-un domeniu sau pe o industrie specifică, schimbarea acestuia poate reprezenta un dezavantaj. Politica de rotație poate, de asemenea, să crească concurența între companiile de audit, care pot ceda în fața clientului pentru a obține misiunea de audit, sau poate conferi putere unui client de audit care dorește să-și schimbe auditorul care a oferit o opinie de audit ce nu era în concordanță cu cerințele și așteptările clientului. În schimb, lipsa unei rotații poate determina auditorul să reducă gradul de scepticism profesional ca urmare a familiarizării cu activitatea clientului și cu acesta și poate permite ca auditorul să fie părtinitor sau influențat de client. Alte probleme ce privesc rotația în cadrul misiunilor de audit și pentru care nu există o opinie comună în literatura de specialitate vizează tipologia schimbării. Astfel, unii autori pledează pentru rotația partenerilor de audit, în timp ce alte studii pun în evidență avantajele rotației firmei de audit. Există, de asemenea, cercetări legate de avantajele și dezavantajele rotației voluntare sau a celei impuse de reglementările naționale.

Astfel putem observa că, deși conceptul de independență în realizarea misiunilor de audit este destul de clar și de ușor de înțeles, felul în care independența poate fi păstrată în practică generează dezbateri, în special în ceea ce privește rotația firmei de audit sau a partenerilor de audit.

În România, reglementările legale în vigoare nu prevăd rotația obligatorie a partenerilor sau a firmei de audit după o anumită perioadă de timp. În schimb, în opinia noastră, după analiza practicilor existente menționate în literatura de specialitate, pentru asigurarea și menținerea independenței, trebuie luate în considerare următoarele aspecte: rotația firmei de audit ar trebui să se realizeze după maxim 10 ani și a partenerului de audit după maxim 5 ani; revenirea unui partener de audit la un client nu trebuie să se realizeze decât după o

perioadă de pauză de minim 2 ani; rotația firmei și a partenerului de audit ar trebui reglementată legal; ar trebui impuse reguli care să interzică clientului schimbarea auditorului ca urmare a opiniei de audit pe care acesta a exprimat-o.

Cercetarea noastră vizează analiza politicii de rotație adoptate de către instituțiile din cadrul sistemului bancar din România. Deși rotația partenerilor și a firmelor de audit nu este obligatorie, considerăm că astfel de practici indică o preocupare a clienților și a firmelor de audit în menținerea independenței și astfel în menținerea calității misiunilor de audit.

Pe piața din România există în prezent 29 de instituții bancare. Rapoartele de audit pentru 12 ani consecutivi pentru fiecare din cele 29 de bănci au fost colectate, analizate și centralizate manual (acolo unde acestea au fost disponibile). Informațiile au fost colectate de pe site-urile oficiale ale băncilor și din mediul online. Din cele 29 de bănci analizate, 7 nu prezintă date referitoare la misiunile de audit. Pentru restul celor 22 de bănci au fost găsite rapoarte de audit, însă nu pentru toți cei 12 ani și numai pentru anumite perioade datele sunt prezente pe ani consecutivi.

Cercetarea a fost împărțită în două părți. În prima parte a fost analizată rotația firmelor de audit, în corelație cu opinia de audit emisă. Rezultatele indică faptul că doar 4 bănci (13,79%) prezintă date despre firma de audit care să permită verificarea rotației firmei de audit după o perioadă de maxim 10 ani; 13 bănci (44,83%) prezintă indicii ale rotației firmei de audit (există o schimbare evidentă a firmei de audit), fără a putea fi determinată însă perioada de timp după care rotația are loc; iar pentru 5 bănci (17,24%) nu există date suficiente pentru a confirma sau infirma existența rotației firmei care realizează misiunea de audit. Pentru restul de 7 instituții bancare (24,14%) nu au putut fi colectate datele necesare realizării unei analize.

A doua parte a cercetării are în vedere rotația partenerului de audit în cadrul misiunilor realizate de către aceeași firmă de audit, urmărindu-se de asemenea politica de revenire a unui partener de audit după o anumită perioadă și influența opiniei de audit emise. Rezultatele indică faptul că 8 bănci (27,59%) realizează o schimbare a partenerului principal de audit după o perioadă de cel mult 5 ani consecutivi, 7 bănci (24,14%) prezintă indicii de rotație a partenerului de audit (însă lipsa datelor pentru anii precedenți și următorii fac imposibilă estimarea reală a perioadei de rotație), 5

bănci (17,24%) mențin un partener de audit în funcție pe o perioadă mai mare de 5 ani, iar pentru 2 bănci (6,90%) nu este posibilă nici confirmarea nici infirmarea existenței unei schimbări a partenerului de audit.

Menționăm că, în opinia noastră, țara de origine a băncii și opinia de audit nu au influențat rotația partenerului sau a firmei de audit. Menționăm, de asemenea, că nu au fost găsite dovezi pentru datele analizate care să indice revenirea unui partener de audit după o perioadă mai mică de doi ani.

În concluzie, putem spune că, deși reglementările din România nu prezintă reguli referitoare la necesitatea rotației firmei sau partenerului de audit în cadrul misiunilor de audit, băncile ce activează în cadrul sistemului bancar din România adoptă practicile internaționale și în proporție de peste 50% implementează o politică proprie de rotație. Deși rotația firmei sau a partenerului de audit poate avea loc la un interval de timp mai mare sau mai mic decât limita acceptată sau practică în alte țări, considerăm că simpla adoptare a regulilor de schimbare a auditorilor în

cadru misiunilor de audit reprezintă o dovadă clară a preocupării instituțiilor bancare și a firmelor de audit pentru menținerea independenței.

Principala limită a cercetării realizate o reprezintă lipsa unei serii de date complete, pe o perioadă extinsă de timp și pentru un număr mai ridicat de instituții bancare. O altă limită o reprezintă prelucrarea manuală a datelor. Ca direcții viitoare de cercetare se va urmări extinderea analizei pe o perioadă mai mare de timp și includerea în evaluare a serviciilor de non-audit și a elementelor care definesc dependența financiară a auditorului de un client.

Considerăm că prezenta cercetare poate fi utilă deținătorilor de interese din sistemul bancar, care se bazează pe situațiile financiare auditate, pe calitatea auditului și independența auditorilor, precum și organismelor de reglementare din România care pot lua în considerare stabilirea unor reguli care să prevadă rotația partenerilor și a firmelor de audit după o anumită perioadă de timp, cu scopul promovării și menținerii independenței în realizarea misiunilor de audit.

BIBLIOGRAFIE

1. Albring S., Robinson D. & Robinson M., (2014), Audit committee financial expertise, corporate governance, and the voluntary switch from auditor-provided to non-auditor-provided tax services, *Advances in Accounting*, Volume 30, Issue 1, June 2014, Pages 81-94
2. Arel B., Brody R. & Pany K., (2006), Findings on the Effects of Audit Firm Rotation on the Audit Process under Varying Strengths of Corporate Governance, *Advances in Accounting*, Volume 22, 2006, Pages 1-27
3. Ball F., Tyler J. & Wells P., (2015), Is audit quality impacted by auditor relationships?, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Volume 11, Issue 2, August 2015, Pages 166-181
4. Bandyopadhyay S.P., Chen C. & Yu Y., (2014), Mandatory audit partner rotation, audit market concentration, and audit quality: Evidence from China, *Advances in Accounting*, Volume 30, Issue 1, June 2014, Pages 18-31
5. Beattie V., Brandt R. & Fearnley S., (1999), Perceptions of auditor independence: U.K. evidence, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Volume 8, Issue 1, 1999, Pages 67-107
6. Booker K., (2018), Can clients of economically dependent auditors benefit from voluntary audit firm rotation? An experiment with lenders, *Research in Accounting Regulation*, Volume 30, Issue 1, April 2018, Pages 63-67
7. Casterella J.R. & Johnsto D., (2013), Can the academic literature contribute to the debate over mandatory audit firm rotation?, *Research in Accounting Regulation*, Volume 25, Issue 1, April 2013, Pages 108-116
8. Catanach Jr. A.H. & Walker P.L., (1999), The international debate over mandatory auditor rotation: a conceptual research framework, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Volume 8, Issue 1, 1999, Pages 43-66
9. Chen K.Y., Elder R.J. & Liu J.L., (2005), Auditor Independence, Audit Quality and Auditor-Client Negotiation Outcomes: Some Evidence from Taiwan, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Volume 1, Issue 2, December 2005, Pages 119-146
10. Choi S., Choi Y.S., Gul F.A. & WJ Lee, (2015), The impact of mandatory versus voluntary auditor switches on stock liquidity: Some Korean evidence,

- The British Accounting Review*, Volume 47, Issue 1, March 2015, Pages 100-116
11. Corbella S., Florio C., Gotti G. & Mastrolia S.A., (2015), Audit firm rotation, audit fees and audit quality: The experience of Italian public companies, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Volume 25, 2015, Pages 46-66
 12. Daniels B.W. & Booker Q., (2011), The effects of audit firm rotation on perceived auditor independence and audit quality, *Research in Accounting Regulation*, Volume 23, Issue 1, April 2011, Pages 78-82
 13. Dart E., (2011), UK investors' perceptions of auditor independence, *The British Accounting Review*, Volume 43, Issue 3, September 2011, Pages 173-185
 14. Ferguson A., Lam P. & Ma N., (2018), Market reactions to auditor switches under regulatory consent and market driven regimes, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Volume 14, Issue 2, August 2018, Pages 197-215
 15. Firth M.A., Rui O.M. & Wu X., (2012), Rotate back or not after mandatory audit partner rotation?, *Journal of Accounting and Public Policy*, Volume 31, Issue 4, July–August 2012, Pages 356-373
 16. Ghosh A., Kallapur S. & Moon D., (2009), Audit and non-audit fees and capital market perceptions of auditor independence, *Journal of Accounting and Public Policy*, Volume 28, Issue 5, September–October 2009, Pages 369-385
 17. Heliodoro P.A., Carreira F.A. & M.M. Lopes, (2016), The change of auditor: The Portuguese case, *Revista de Contabilidad*, Volume 19, Issue 2, July–December 2016, Pages 181-186
 18. Krishnan G. & Zhang J., (2019), Do investors perceive a change in audit quality following the rotation of the engagement partner?, *Journal of Accounting and Public Policy*, Volume 38, Issue 2, March–April 2019, Pages 146-168
 19. Lu T. & Sivaramakrishnan K., (2009), Mandatory audit firm rotation: Fresh look versus poor knowledge, *Journal of Accounting and Public Policy*, Volume 28, Issue 2, March–April 2009, Pages 71-91
 20. Meuwissen R. & Quick R., (2019), The effects of non-audit services on auditor independence: An experimental investigation of supervisory board members' perceptions, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, In press, corrected proof, Available online 1 July 2019
 21. Patel C. & Psaros J., (2000), Perceptions of External Auditors' Independence: Some Cross-Cultural Evidence, *The British Accounting Review*, Volume 32, Issue 3, September 2000, Pages 311-338
 22. Quick R. & Schmidt F., (2018), Do audit firm rotation, auditor retention, and joint audits matter? – An experimental investigation of bank directors' and institutional investors' perceptions, *Journal of Accounting Literature*, Volume 41, December 2018, Pages 1-21
 23. Rahmina L.Y. & Agoes S., (2014), Influence of Auditor Independence, Audit Tenure, and Audit Fee on Audit Quality of Members of Capital Market Accountant Forum in Indonesia, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 164, 31 December 2014, Pages 324-331
 24. Reckers P.M.J. & Robinson D., (2007), New Evidence on Auditor Independence Policy, *Advances in Accounting*, Volume 23, 2007, Pages 207-229
 25. Salleh K. & Jasmani H., (2014), Audit Rotation and Audit Report: Empirical Evidence from Malaysian PLCs over the Period of Ten Years, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 145, 25 August 2014, Pages 40-50
 26. Sarwoko I. & Agoes S., (2014), An Empirical Analysis of Auditor's Industry Specialization, Auditor's Independence and Audit Procedures on Audit Quality: Evidence from Indonesia, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 164, 31 December 2014, Pages 271-281
 27. S.E. Kaplan & Mauldin E.G., (2008), Auditor rotation and the appearance of independence: Evidence from non-professional investors, *Journal of Accounting and Public Policy*, Volume 27, Issue 2, March–April 2008, Pages 177-192
 28. Wang K.J. & Tuttle B.M., (2009), The impact of auditor rotation on auditor–client negotiation, *Accounting, Organizations and Society*, Volume 34, Issue 2, February 2009, Pages 222-243
 29. Zhang Y., Zhou J. & Zhou N., (2007), Audit committee quality, auditor independence, and internal control weaknesses, *Journal of Accounting and Public Policy*, Volume 26, Issue 3, May–June 2007, Pages 300-327
 30. <https://www.cursbnr.ro/lista-banci>